

Jóárt Krisztián:¹ Az orosz haderőreform értékelése I. – Megkésettség, átfogó reform²

Vezetői összefoglaló

- Oroszország a Szovjetunió gazdasági potenciáljának körülbelül felét, míg katonai erejének nagyjából négyötödét örökölte.
- Ez az aránytalanság, valamint a drasztikusan romló gazdasági környezet nagy terhet rótt az orosz költségvetésre az 1990-es években.
- A politikai elit számára a hadsereg lojalitásának megtartása volt a fő szempont az egyre csökkenő költségvetés mellett. Ezzel lényegében a hadsereg felső vezetése szabad kezet kapott a források elköltésében, mely megágyazott a korrupciónak.
- Az első átfogó reform végrehajtása Anatolij Szergyukov miniszteri terminusára esett, aki Oroszország ez idáig egyetlen valóban civil védelmi minisztere volt.
- A szergyukovi reform egyik vívmánya az ezredek és hadosztályok dandárokkal történő felváltása volt.
- Szergej Sojgu minisztersége alatt a hadosztályok részleges visszaállításáról, illetve újak felállításáról döntöttek.
- Ez részben a szergyukovi reform kiigazításának tekinthető, másfelől azonban az a tény, hogy az első hadosztályok épp az ukrán határ közvetlen közelében kerülnek felállításra arra utal, hogy Moszkva számára az elsődleges szempont Kijev elrettentése, illetve egy esetleges újabb konfliktus esetén kedvezőbb katonai helyzet megteremtése.

A Szovjetunió felbomlásának eredményeképpen az 1990-es években a hidegháborús szuperhatalom Oroszország jelentősen meggyengült, gazdasági, politikai, társadalmi válságok sora sújtotta. A válságjelenségek az orosz haderőt sem kímélték: a haditechnikai eszközök túlnyomó többségének elavulása, a személyi állomány demoralizálódása, burjánzó korrupció bomlasztotta a fegyveres erők képességeit, amit az ezredfordulót követően javuló gazdasági helyzetben a megszilárduló politikai vezetés többszöri kísérletre tudott csak megállítani és elkezdni a haderő átfogó reformját és modernizációját. A szerző négyrészes tanulmányorozatban azt a folyamatot tekinti át és értékeli, amelynek eredményeképpen az ismét nagyhatalmi ambíciókat megfogalmazó Oroszország hagyományos fegyveres erőt modernebb, ütőképesebb haderővé alakította, és ezen az úton kívánja tovább fejleszteni az évtized végéig. A tanulmányorozat első része azokat az okokat tárja fel, amelyek miatt az orosz fegyveres erők átszervezésére csak az ezredfordulót követően kerülhetett sor, valamint körvonalazza az átfogó haderőreform főbb célkitűzéseit. A további részekben a haderőreform szervezeti, személyi és fegyverzettechnikai vonatkozásait, az orosz haderő-alkalmazás elmúlt huszonöt évének műveleti tapasztalatait, valamint a védelmi költségvetés mindezt alátámasztó trendjeit vizsgálja.

A megkésettség okai

Gazdasági okok

A Szovjetunió szétesése a legnagyobb utódállam, Oroszország számára óriási veszteségekkel járt. Putyin elnök

többször hangoztatott (és talán még többet kritizált) megjegyzése, miszerint a Szovjetunió széthullása a huszadik század legnagyobb geopolitikai tragédiája³ volt, orosz szemszögből aligha vitatható állítás: 25 millió orosz került egyik napról a másikra a nemzetállami határon túlra, nem beszélve a gazdasági és szociális problémákról.⁴

¹ Jóárt Krisztián (Jojart.Krisztian@gmail.com) az NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpontjának kutatóasszisztense.

² A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosító számú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

³ Putyin elnök éves beszéde az orosz parlamentben, [online], 2005. április 25. Forrás: Youtube.com [2016. 10. 18.]

⁴ Vlagyimir Putyin CBS-nek adott interjúja, [online], 2015. 09. 27. Forrás: Youtube.com [2016. 10. 18.]

A Szovjetunió széthullásának az orosz (és az ukrán) utódállamra gyakorolt tragikus hatását a szakértők sem vitatják. Sz. Bíró Zoltán rámutat, hogy Oroszország az átmenetet követő első évtizedben elveszítette a gazdasági teljesítőképességének 40 százalékát, ami a 20. századi Európában példátlan visszaesés békeidőben, sőt, még a Harmadik Birodalom második világháborús veszteségeit is felülmúlja.⁵

Mindeközben Moszkva aránytalanul nagy részét örökölte meg a szovjet katonai potenciálnak. A Szovjetunió gazdasági erejének valamivel több mint felével rendelkező Oroszországnak kellett a szovjet haderő négyötödét fenntartania.⁶ Ez azt jelentette, hogy az 1991-ben a szovjet GDP 10,2%-át kitevő védelmi költségvetés 1992-ben már az orosz GDP 17%-ára rúgott.⁷ Ez hatalmas terhet jelentett az ország számára, melyet – érthető okokból – a politikai vezetés igyekezett csökkenteni. Ennek értelmében a hadsereg 1992-es 2,75 millió fős létszámát 1996-ra 1,6 millióra redukálta, s további csökkentést irányozott elő.⁸ A csökkentés azonban nem párosult a hadsereg átfogó reformjával. A katasztrofális gazdasági helyzetben, az 1992-ben 2700%-ot elérő infláció⁹ közepette a hadsereg reformja egyszerűen nem számított prioritásnak. Az is igaz ugyanakkor, hogy a gazdasági racionalitás éppen a túlméretezett és pazarló módon működő hadsereg megreformálása mellett szólt. A tömeghadseregen alapuló szovjet katonai struktúra fenntartása ugyanis költséges volt, mivel a mozgósítási rendszer állandó állománnyal fel nem töltött, úgynevezett „csontvázalakulatok” tucatjainak fenntartását feltételezte. Ezek az alakulatok alacsony feltöltöttséggel vagy akár teljesen „üresen” működtek, ugyanakkor kihasználatlan laktanyákkal, teljes haditechnikai állománnyal és fegyverzettel, várva a mozgósítás elrendelését. Ezt Jelcin elnök és az őt körülvevő technokrata kar is felismerte, így egy 1996-os elnöki rendeletben utasította a hadsereget, hogy a sorozás intézményét 2000-ig bezárólag felszámolva kezdje meg az áttérést a hivatásos haderőre.¹⁰

Politikai okok

A tömeghadseregről a hivatásosra történő áttérés nem csupán gazdasági előnyökkel, hanem politikai haszonnal is kecsegtetett a szavazóurnáknál. A sorozás intézménye ugyanis széles körű társadalmi elutasításra talált.¹¹ Az átállás azonban egyáltalán nem folyt a kívánt ütemben, annak gazdaságossági szempontból lényegi eleme, az alakulatok számának csökkentése pedig egyáltalán nem következett be.¹² Ennek oka a katonai vezetés ellenállása volt, amely egyrészt meggyőződésből, másrészt önérdékből ragaszkodott a rendszer fenntartásához. A hidegháborús reflexek megmaradtak a tábornoki karon belül, mely a tömeghadseregben látta biztosítottnak az ország védelmét, a sorozás intézményére pedig társadalmilag hasznos, „népnevelő” eszközként tekintett. Ami az önérdéket illeti, a főtisztek hasznot húztak a sorkatonaság kínálta ingyen munkaerőből, az alacsony feltöltöttségű egységek megszüntetése ráadásul tömeges elbocsátásokkal járt volna együtt. A jelicini vezetés végül úgy döntött, hogy „szívesebben látja az orosz férfiakat egyenruhában a barakkokban, mint munka nélkül az utcán”.¹³

⁵ SZ. BÍRÓ Zoltán ezt többek között a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen 2016. május 25-én tartott előadásában is kifejtette.

⁶ SZ. BÍRÓ Zoltán: Oroszország és a posztszovjet térség biztonságpolitikája, 1991–2014 (I.), *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*, 7. évf., 2014/3, 41–54. o., 41. o.

⁷ Uo., 44.

⁸ PÓTI László: *Egy új orosz biztonsági-katonai stratégia kontúrjai*, [online], 2003. Forrás: SVKK Elemzések [2016. 10. 13.]

⁹ Sz. Bíró Zoltán rádióinterjú, 2. rész, [online], 2015. 02. 12. Forrás: Indavideo.hu – InfoRádió Aréna [2016. 10. 13.]

¹⁰ Rod THORNTON: *Military Modernization and the Russian Ground Forces*, [online], 2011. június. Forrás: Strategicstudiesinstitute.army.mil [2016. 10. 13.] 7. o.

¹¹ Dacára annak, hogy 2011-re már jelentős pozitív változások következtek be a hadseregben belül, egy, ebben az évben a Levada közvélemény-kutató által végzett felmérés szerint a válaszadók 54%-a mondta azt, hogy nem szeretné, ha a fia a hadseregben szolgálna. Egy 2002-es felmérés szerint pedig a válaszolók 45%-a mondta, hogy a behívást el kell kerülni, ha lehetséges. Athena BRYCE-ROGERS: *Russian Military Reform in the Aftermath of the 2008 Russia-Georgia War*, *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization*, 21. évf., 2013/3, 339–368 o., 360. o.

¹² A szárazföldi erőkön belül a hadosztályok száma továbbra is 203 maradt. Rod THORNTON: *Military Modernization and the Russian Ground Forces*, i. m., 10. o.

¹³ Dmitri TRENIN, Steven E. MILLER: *The Russian Military. Power and Policy*, MIT Press, Cambridge, 2004, 223. o.

A hadsereg – megfelelő civil kontroll hiányában – komoly érdekérvényesítő potenciállal rendelkezett. Ugyan az 1991. augusztusi puccskísérlet csúfos kudarcot vallott, a növekvő társadalmi elégedetlenség közepette Jelcin elnök jobbnak látta megőrizni a hadsereg lojalitását, semhogy szembehelyezkedjen a tábournoki karral. A drasztikus létszámcsökkentés és a költségvetés csökkentése eleve sértette a katonák érdekeit, ezért a politikai vezetés gyakorlatilag szabad utat adott a katonai elitnek a hadsereget érintő ügyek rendezésében. Azért cserébe viszont, hogy az eredeti költségvetési igénynek csak nagyjából felét kapta meg a Védelmi Minisztérium, lényegében úgy költhette el a pénzt, ahogy jónak látta.¹⁴ Dmitri Trenin szavaival ez az „eredendő bűn” volt a felelős azért, hogy a posztkommunista fejlődés viszonylag békésen zajlott, egyben azért is, hogy az elkövetkező reformok szükségszerűen korlátozottak maradtak.¹⁵

Anatolij Szergyukov: az orosz haderő átfogó reformja

Vlagyimir Putyin 2000-es megválasztását követően a haderő megreformálása ismét előtérbe került. Az új elnök a korábban Jelcin által kezdeményezett tömeghadseregről hivatásos haderőre történő áttérést célzó reformnak új lendületet kívánt adni. Putyin elnök azonban ekkor már nem gazdaságossági szempontokat, hanem szakmai érveket tartott szem előtt. Megtehetette ezt, hiszen az orosz gazdaság túl volt a mélyponton, az olaj ára pedig az 1998. novemberi 16,44 dolláros negatív csúcshoz képest Putyin 2000. májusi beiktatásakor már 40,15 dolláron állt, és – kisebb kilengésektől eltekintve – 2008 közepéig folyamatosan emelkedett.¹⁶ A putyini reformkezdeményezések azonban eleinte szintén visszapattantak a nagy hatalommal bíró katonai elitől.¹⁷ Annak ellenére, hogy a katonai költségvetés 2001 és 2007 között több mint megduplázódott, a felszerelés és fegyverzet tekintetében csupán alig észrevehető változás mutatkozott.¹⁸ A mindent átható korrupció miatt úgy tűnt, hogy a hadsereg egy feneketlen kút, melybe rubel tízmilliárdok önthetők bele az eredményesség bármiféle látható jele nélkül. Egy 2007-es vizsgálati jelentés szerint ebben az időszakban 164,1 milliárd rubelt egyszerűen elsikkasztottak a Védelmi Minisztériumban.¹⁹

Ilyen körülmények között került sor Anatolij Szergyukov védelmi miniszterré történő kinevezésére 2007 elején. Karrierútja árulkodik arról, hogy pontosan mi volt a célja a kinevezésének, és mit várt el tőle Putyin elnök a Védelmi Minisztérium élén. Anatolij Szergyukov 2004-től védelmi miniszteri kinevezéséig a Szövetségi Adószolgálat vezetője volt, hivatali ideje alatt nőttek az állami adóbevételek, a Jukosz-ügy kezelésében betöltött szerepével pedig kivívta Vlagyimir Putyin elismerését.²⁰ Szergyukov kinevezésének célja tehát minden bizonnyal az volt, hogy a hadseregen belül egyszer s mindenkorra felszámolja – vagy legalábbis radikálisan visszaszorítsa – a korrupciót, valamint megtörje a konzervatív tábournoki kar ellenállását a reformokkal szemben. Az adóhivatalban szerzett tapasztalatain túl Szergyukov kinevezése azért is bizonyult jó döntésnek, mert civil lévén korábban semmilyen kapcsolatba nem került a hadsereg körüli gazdasági érdekcsoportokkal. A Szergyukov-féle Védelmi Minisztérium megtelt egykori adóhivatalbeli kollégákkal, köztük korábbi helyettesével, Szergej

¹⁴ Dmitri TRENIN, Steven E. MILLER: *The Russian Military. Power and Policy*, i. m., 222.

¹⁵ Uo.

¹⁶ 2008 júniusában 151,72 dollárig emelkedett. Ez a WTI nyersolaj hordónkénti ára az adott időszakban, melytől az Oroszország által exportált Urals típusú olaj ára némileg eltér ugyan, de az árváltozás trendje megegyezik. [Crude Oil Prices – 70 Year Historical Chart. Macrotrends](#), [online], Forrás: Macrotrends.net [2016. 10. 14].

¹⁷ Daivis Petraitis szerint a Szergyukov által végrehajtott reformokat valójában már 2003-ban, Szergej Ivanon minisztersége alatt kidolgozták. Daivis PETRAITIS: [Reorganization of the Russian Armed Forces \(2005-2015\)](#), [online], 2012. Forrás: National Defence University – Department of Strategic and Defence Studies, Helsinki, [2016. 10. 13.].

¹⁸ Athena BRYCE-ROGERS: [Russian Military Reform in the Aftermath of the 2008 Russia-Georgia War](#), i. m., 343. o.

¹⁹ Uo.

²⁰ Uo., 346. o.

Hurszeviccsel és más, jobbára pénzügyi végzettségű civil szakemberekkel.²¹ Ezzel egy időben komoly tisztogatásokra került sor a tárca felső vezetésében. A legfelső 34 vezetői poszton az első három évben 44 alkalommal került sor személycserére, és mindössze három tisztviselőnek sikerült megtartania a pozícióját.²²

Szergyukov reformterve azonban nem csupán a minisztériumi bürokrata elitet érintette kedvezőtlenül. A professzionalizációt célzó korábbi erőtlen reformok javarészt csupán a legénységi állomány létszámcsökkentésével jártak (volna). Az új reform ezzel szemben teljes alakulatok felszámolásával, ezzel együtt pedig tiszti beosztások tízezreinek megszüntetésével valódi strukturális átalakítást tűzött ki célul. Szergyukov védelmi miniszter 2015-ig 205 000 tiszti beosztás eltörlését irányozta elő.²³ A cél egy professzionális, állandó készenlétben lévő, kisebb létszámú hadsereg létrehozása volt, mely gyorsan bevethető. Ennek elérése érdekében a tervek a fentiekén túl az alábbi lépéseket irányozták elő:

- a hadsereg létszámának 1 millió főre történő csökkentését 2012-ig;
- a feltöltetlen egységek felszámolását, amíg minden egység el nem éri a teljes feltöltöttséget és harcászati képességet;
- a vezetés áramvonalasítását a négy stratégiai területi parancsnokság létrehozásával és a hadosztályalapú szervezetrendszer rugalmasabb, dandár méretű egységekkel történő felváltásával;
- a kiképzés és a katonai oktatás hatékonyságának növelését;
- valamint a fegyverek modernizációját.²⁴

Ezen átfogó reform hivatalos, 2008. október 14-i bejelentését azonban megelőzte egy váratlan fordulat, mely kulcsfontosságúnak bizonyult a reformok legitimitása szempontjából. 2008 augusztusában ugyanis a grúz hadsereg bevonult a szakadár dél-ozsét területre, mely katonai beavatkozásra készítette Oroszországot. Az ötnapos háborúból Moszkva ugyan győztesen került ki, azonban mindenki számára világossá vált az orosz haderő elavultsága mind szervezeti, mind pedig technikai téren. Ahogy azt Athena Bryce-Rogers megfogalmazta, „a grúz–orosz háború volt a koncentrált erőforrások és az erős, elkötelezett vezetés mellett az a végső összetevő, mely lehetővé tette a reform véghezvitelét”.²⁵

Szergej Sojgu: folytatás vagy hátraarc?

Szergyukov 2012. novemberi menesztésével és az új védelmi miniszter, Szergej Sojgu kinevezésével egyesek az elért reformok visszafordítását várták. Ugyan egyes reformokat visszafogott az új katonai vezetés, gyökeres változásra azonban mégsem került sor. Megmaradt a Szergyukov minisztersége idején bevezetett háromszintű (összhaderőnemi parancsnokság – műveleti parancsnokság – dandár) parancsnoki struktúra, mely az átfogó reform minden bizonnyal legfontosabb újítása volt. Szergej Sojgu intézkedései a szakértők szerint leginkább a kialakított rendszer finomhangolását jelentették. Vagyis a kisebb korrekciók csupán a sértett tábornoki kar kiengesztelését szolgálták, nem pedig a reform visszafordítását. Ez szükséges is volt, hiszen Szergyukov akaratának ellentmondást nem tűrő véghezvitele, valamint a katonai hagyományok iránti teljes közönye eredményeként támogatottsága a katonai elit részéről rendkívül alacsony volt. Szergej Sojgu ezzel szemben a Rendkívüli Helyzetek Minisztériumának vezetőjeként korábban a legnépszerűbb miniszter volt az orosz lakosság körében.²⁶ Vlagyimir Putyin pedig jogosan vélte úgy, hogy a polgári védelem tábornokaként a hadsereg részéről is nagyobb elfogadást fog élvezni hallatlanul népszerűtlen elődjénél.

Sojgu számos olyan intézkedést hozott, mely a tisztikar bizalmának visszaszerzését célozta. Ezek közé tartozott például, hogy – elődjével ellentétben – a vezető beosztásokba harci tapasztalattal rendelkező tábornokokat

²¹ RÁCZ András: [Az orosz haderőreform rövid áttekintése](#), [online], 2008. Forrás: Kki.gov.hu [2016. 10. 17.] 5. o.

²² Athena BRYCE-ROGERS: [Russian Military Reform in the Aftermath of the 2008 Russia-GeorgiaWar](#), *i. m.*, 346. o.

²³ Uo., 358. o.

²⁴ Uo., 355. o.

²⁵ Uo., 347. o.

²⁶ [Newline – April 21, 2008](#), [online], 2008. 04. 21. Forrás: Rferl.org [2016. 10. 17.].

nevezett ki.²⁷ Ugyanakkor az, hogy egyes dandárokat visszaalakítottak hadosztállyá, nem tartozott a bizalmat (újra)építő intézkedések közé.²⁸ A hadosztálystruktúrához való visszatérés ugyanis, úgy tűnik, hogy szisztematikus folyamat.²⁹ A másik szembevetendő változás a mobilizáció újbóli hangsúlyozása. A szergyukovi reformok egyértelműen a professzionális haderőre való áttérést célozták a drága és felesleges erőforrásokat lekötő mobilizációs rendszer felszámolása mellett. Ezzel szemben az elmúlt évek nagyszabású hadgyakorlatai során kiemelt szerepet kapott a mobilizációs rendszer tesztelése.³⁰ Ezek együttesen arra utalnak, hogy a korábban korlátozott konfliktusokban történő szerepvállalásra készülő orosz vezetés az utóbbi 3-4 évben visszatérni látszik a szovjet korszak totális háború megvívását előtérbe helyező katonai tervezéséhez. Felmerül a kérdés, hogy mi ennek az oka? Az elkövetkezőkben bemutatok néhány – véleményem szerint – lehetséges magyarázatot.

A változások okai

A megváltozott biztonsági környezet

Kézenfekvő magyarázatnak tűnhet, hogy az ukrajnai válsággal és annak hatására bekövetkezett változások készítették Oroszországot biztonsági helyzetének átértékelésére és katonai stratégiájának megváltoztatására. Ez azonban csak részben igaz, mivel számos fent is említett változás legalább fél évvel a 2013. novemberi kijevi tüntetések előtt következett be. Ha elfogadjuk, hogy a 2013 elején meghozott döntés két nyugati katonai körzetbeli hadosztály újbóli felállításáról a Sojguhoz kötődő haderő-fejlesztési koncepció része volt,³¹ melynek keretében még számos egyéb hadosztály létrehozásáról döntöttek a későbbiekben, akkor világos, hogy nem a később bekövetkező ukrajnai események váltották ki a döntést.

A Valerij Geraszimov által jegyzett és a hibrid hadviselés kontextusában sokat idézett 2013. február 27-i tanulmányban a vezérkari főnök gondolatmenetét azzal vezeti fel, hogy a 21. században a béke és háború közti határvonal elmosódott.³² Geraszimov Georgij Isszerszon szovjet katonai teoretikust idézve azt állítja, hogy a mozgósítás nem a háborúba lépést követő időszak része, mint ahogy az 1914-ben volt, hanem már jóval megelőzi azt.³³ Ez a szemléletmód köszönt vissza a 2013 óta végrehajtott hadgyakorlatok során is. Úgy tűnik, hogy Geraszimov az Egyesült Államok és a NATO vitathatatlan technikai fölényét a gyors mozgósítás és készenlét elérésében véli kompenzálhatónak.

Más orosz megfigyelők is úgy vélik, hogy Moszkva a tartalékos állomány és annak mozgósítási rendszere tekintetében előnyt élvez a NATO-val szemben.³⁴ A kérdés tehát, hogy 2008 és 2013 között milyen változás

²⁷ Ez egyébként szakmai szempontból is indokolható döntés, hiszen míg Szergyukovnak a reformok végrehajtásához fiatalabb és ambiciózusabb vezetőkre volt szüksége, addig Sojgu számára célszerű volt harci tapasztalattal és nagyobb vezetői tekintéllyel rendelkező tábornokok kinevezése. Pavel BAEV: [Ukraine: A Test for Russian Military Reforms](#), [online], 2015. 05. Forrás: Ifri.org [2016. 10. 17.]

²⁸ Dmitrij Gorenburg például egy 2013. júniusi blogbejegyzésében arról ír, hogy a Tamanszkaja és Kantemirovskaja hadosztályok visszaállítása a főtisztai kar bizalmának visszaszerzését célozta – számos más jelképes intézkedés mellett. Dmitry GORENBURG: [The Russian Military under Sergei Shoigu: Will the Reform Continue?](#) [online], 2013. 06. 16. Forrás: Russiamil.wordpress.com (blog) [2016. 10. 17.]

²⁹ Michael KOFMAN: [New Russian Divisions and other units shifting to Ukraine's borders – second look with updates](#), [online]. 2016. 08. 22. Forrás: Russianmilitaryanalysis.wordpress.com (blog) [2016. 10. 17.]

³⁰ Johan NORBERG: [Training to fight – Russia's Major Military Exercises 2011–2014](#), [online], 2015. 12. Forrás: Foi.se [2016. 10. 17.]

³¹ Ezt erősíti Roger McDermott 2013. májusi cikke is, aki az orosz védelmi minisztériumra hivatkozva azt állítja, hogy a hadosztályok újrafelállítása folytatódni fog, ráadásul nem csak a nyugati katonai körzetben. Roger MCDERMOTT: [Shoigu Kicks Serdyukov Reform into Long Grass](#), [online], 2013. 05. 21. Forrás: Jamestown.org [2016. 10. 17.]

³² Mark GALEOTTI: [The 'Gerasimov Doctrine' and Russian Non-Linear War](#), [online], 2014. 06. 06. Forrás: Inmoscowsshadows.wordpress.com (blog) [2016. 10. 18.]

³³ Uo.

³⁴ Andrew MONAGHAN: [Russian State Mobilization Moving the Country onto a War Footing](#), [online], 2016. 05. Forrás: Chathamhouse.org [2016. 10. 17.] 11. o.

következett be Moszkva biztonsági környezetében, amely arra sarkallta, hogy letérjen a szergjukovi reformok útjáról. Objektív értelemben Oroszország közvetlen környezetében nem következett be olyan változás, mely a 2008 előttről markánsan eltérő helyzetbe hozta volna az orosz vezetést. A NATO infrastruktúrájának az orosz határ közelébe történő telepítése, a szövetség keleti bővítése, valamint az amerikai rakétavédelmi tervek mind-mind olyan kihívást jelentettek, amelyek már korábban is napirenden voltak, és amelyekről a korábbi orosz stratégiai dokumentumok is említést tesznek. Putyin elnöknek a 2007-es müncheni biztonságpolitikai konferencián elmondott beszéde szintén az orosz vezetés frusztráltságáról árulkodott azzal kapcsolatban, hogy az 1990-es évek elején adott vélt vagy valós biztonsági garanciákkal szemben a NATO tovább terjeszkedik kelet felé. Az orosz elnök szintén fenyegetésként értékelte a rakétavédelmi rendszer tervét, valamint azt, hogy „egy-egy államok csereszabatosnak vélik az ENSZ Alapokmányának rendelkezését az erő alkalmazásának jogosságáról a NATO vagy az EU egyoldalú döntésével”.³⁵ Ennek ellenére a 2008-as grúz–orosz háborút követően mégis egy olyan katonai reform megkezdéséről döntöttek, mely az ötnapos háborúhoz hasonló jövőbeli konfliktusok megvívásával számol. A grúziai háborút követő rövid mélyponttól eltekintve az orosz–amerikai kapcsolatok kifejezetten javulásnak indultak a 2009-es „resetnek” köszönhetően, Ukrajna és Grúzia NATO-tagsága pedig bizonytalan időre lekerült a napirendről. Az ukrajnai válságig tehát nem változott oly módon Oroszország közvetlen biztonsági környezete, ami indokolta volna a szisztematikus visszatérést egy nagy regionális háború megvívásával számoló haderőtervezésre.

Annak ellenére, hogy úgy tűnik, az orosz határ közelében nem történtek olyan változások, melyek indokolnák az orosz stratégiai kalkulációk megváltozását, vannak arra utaló jelek, hogy Moszkvától földrajzi értelemben távoli események erőteljesen hatottak az ottani vezetés biztonságérzetére. A 2011-ben kezdődő „arab tavasz” megdöbbentette az orosz vezetést. Évtizedek óta regnáló diktátorok veszítették el hatalmukat pár hónap leforgása alatt. Ahogy Geraszimov a már említett cikkében megfogalmazta, az „arab tavasz” bizonyítja, hogy egy korábban „tökéletesen virágzó állam képes hónapok vagy akár napok alatt erőszakos fegyveres konfliktus színterévé és külföldi beavatkozás áldozatává válni”.³⁶ Ahogy az idézett félmondatból is világosan látszik, az orosz katonai és politikai elit tökéletesen figyelmen kívül hagyja az „arab tavaszhoz” elvezető, régóta érlelődő gazdasági és társadalmi problémák vizsgálatát, ehelyett az eseményeket egy, az Egyesült Államok által kívülről kirobbantott összeesküvés eredményeként értelmezi, mely Líbiában a Kadhafi-rezsim humanitárius intervenció leple alatti megbuktatásával végződött. Ez Moszkva olvasatában egyrészt azt igazolta – némileg joggal –, hogy a Nyugat teljes mértékben figyelmen kívül hagyja Oroszország érdekeit. Az orosz vezetés ugyanis némi belső feszültség közepette, de végül is nem vétőzta meg az ENSZ Biztonsági Tanácsában a líbiai repüléstilalmi zóna elrendeléséről szóló határozatot. Másrészt az orosz narratíva, mely szerint az észak-afrikai események egy Washington által előre eltervezett forgatókönyv szerint zajlottak le, újrakreálta azokat a korábban is meglévő orosz félelmeket, hogy az Egyesült Államok célja minimum egy rezsimváltás Moszkvában, rosszabb esetben pedig a jugoszláv felbomláshoz hasonló folyamatok előidézése.³⁷ Ez a 2015-ös orosz nemzeti biztonsági stratégiában is megfogalmazódik. A dokumentum szerint „egyre szélesebb körben fordul elő a legitim politikai rezsim megdöntése, a belső instabilitás és konfliktus kiprovokálása”.³⁸ Az egy évvel korábban elfogadott katonai doktrína szerint pedig a modern katonai konfliktusok jellemzői közé tartozik többek között a „lakosság protestáló

³⁵ A beszéd angol felirattal itt tekinthető meg: [Putin's memorable Munich Speech 2007](#), [online], 2015. 10. 19. Forrás: Youtube.com [2016. 10. 18.]

³⁶ GALEOTTI: *The 'Gerasimov Doctrine' and Russian Non-Linear War*, *i. m.*

³⁷ „A szeparatizmus támogatása a pocsolya túloldaláról – beleértve az információs, politikai és pénzügyi támogatást és a titkosszolgálatok általi támogatást – teljesen nyilvánvaló volt, és nem hagyott kétséget afelől, hogy örömmel hagynák, hogy Oroszország a jugoszláv felbomlás és feldarabolás forgatókönyvét kövesse” – idézi Vlagyimir Putyin orosz parlament előtt elmondott 2014. december 4-i elnöki beszédét Andrew Monaghan. Andrew MONAGHAN: [Russian State Mobilization Moving the Country onto a War Footing](#), *i. m.* 19. o.

³⁸ [Az Oroszországi Föderáció elnökének rendelete az Oroszországi Föderáció nemzeti biztonsági stratégiájáról](#), [Указ президента Российской Федерации о Стратегии национальной безопасности Российской Федерации], [online], 2015. 12. 31. Forrás: Kremlin.ru [2016. 10. 18.]

potenciáljának kihasználása”, valamint „kivülről irányított és pénzelt politikai erők és társadalmi csoportok alkalmazása”.³⁹ Az ez ellen való védekezés miatt a dokumentum fontosnak tartja, hogy a mozgósításra megfelelően felkészítsék az orosz lakosságot és gazdaságot, s ezzel növeljék a társadalom ellenálló képességét a külső behatásokkal szemben.

Annak ellenére tehát, hogy objektív értelemben Oroszország biztonsági helyzete nem romlott 2008 és 2013 között, az arab világban bekövetkezett változások befolyásolhatták a moszkvai vezetés szubjektív biztonságérzetét. A tömeges mozgósításra való felkészülés és a dandárstruktúráról a hadosztályira történő visszatérés tehát lehet a biztonsági környezet vélt megváltozásának eredménye.

A katonai stratégia, mint intézményi konfliktusok eredménye

A fentiekből kitűnik, hogy egy állam valós biztonsági helyzete nem feltétlenül esik egybe vezetőinek biztonságfelfogásával, fenyegetettség-percepciójával. Ebből logikusan következik, hogy az adott államon belüli és a stratégiaalkotásban részt vevő szereplők biztonságról alkotott véleménye is eltérhet egymástól. Mint ahogy arról már szó volt, a hadsereg Oroszországon belül különleges státusznak örvend, a nagy hatalmú tábormoki kar pedig a 2000-es évek közepéig képes volt ellenállni a politikai vezetés akarátának. A főtisztai kar azért ellenezte a Szergyukov-féle haderőreformot, mert az a tábormoki kar létszámának nagymértékű leépítésével és a gazdasági privilégiumok megvonásával járt együtt. Ugyanakkor joggal feltételezhető, hogy a katonai vezetés nemcsak személyes érdekek miatt, hanem szakmai meggyőződésből is ellenezte a reformot. Míg a politikai vezetés a 2000-es évek elején a csecsen szeparatizmusban és a FÁK-térségben bekövetkező kisebb fegyveres konfliktusokban, addig a katonai elit továbbra is a NATO-ban látta a fő kihívást. Ahogy 2001-es tanulmányában Christopher C. Locksley megjegyzi, „a vezérkar doktrinális és kiképzési részlegeit ’németek’, a németországi szovjet hadseregcsoport veteránjai vezetik, akik nosztalgiával viseltetnek a nagy, többfrontos hadviselés tervezése és végrehajtása iránt – ahelyett, hogy a doktrinális feltételeket igazítanák a helyi konfliktusokhoz, és megfelelő kiképzési rendszabályokat vezetnének be”.⁴⁰ A hadsereg igyekezett szabotálni minden politikai szándékot, mely a szemükben veszélyeztette Oroszország NATO-val szembeni védelmi képességeit. Így például azt a tervet is, amely a sorkatonákat ösztönözte volna arra, hogy a szolgálati idejük lejárta után csatlakozzanak önkéntes alapon a tartalékos rendszerhez. A katonai elit ugyanis a teljes férfi lakosságra tartalékosként tekint.⁴¹ Úgy vélik, hogy a mozgósításra épülő tömeghadsereg elengedhetetlenül fontos egy nagyobb és jobban felszerelt hadsereggel szembeni védelemben. A tartalék és mozgósítás minden bizonnyal az egyetlen előnye Oroszországnak a NATO-val szemben.⁴²

A politikai és katonai elit közti konfliktus kulcsa végső soron abban keresendő, hogy addig, amíg a Szergyukov-féle vezetés a nagyobb valószínűséggel bekövetkező, kisebb hatású kockázatok kezelésére kívánta a hadsereget alkalmassá tenni, addig a katonai vezetés az alacsony valószínűségű, nagy hatású kihívásokra való felkészülést tekintette prioritásnak. Az utóbbi évek fényében úgy tűnik, hogy a putyini vezetés magáévá tette a katonai elit biztonságról alkotott képét.

Területvédelem és mozgékonyság

Míg az első két magyarázat a szergyukovi reformoktól való eltávolodást a biztonsági környezet valós és vélt megváltozásával magyarázza, addig Bettina Renz elemzése egy másik nézőpontra világít rá.⁴³ Eszerint létezik

³⁹ [Az Oroszországi Föderáció katonai doktrínája](#), [Военная доктрина Российской Федерации], [online], [online], 2014. 12. 25. Forrás: Kremlin.ru, [2016. 10. 18.]

⁴⁰ Christopher C. LOCKSLEY: Concept, algorithm, indecision: Why military reform has failed in Russia since 1992, *Journal of Slavic Military Studies*. 14. évf., 2001/1, 1–26 o., 12. o.

⁴¹ Andrew MONA GHAN: [Russian State Mobilization Moving the Country onto a War Footing](#), i. m. 23. o.

⁴² Andrew MONAGHAN: [Russian State Mobilization Moving the Country onto a War Footing](#), i. m. 12. o..

⁴³ Bettina RENZ: [Russian Military Capabilities after 20 Years of Reform](#), *Survival*, 56. évf., 2014/3, 61–84 o., 76. o. [2016. 10. 18.]

egy koncepció arról, hogy milyennek képzelünk el egy, a 21. századi kihívások kezelésére alkalmas hadsereget. Ha ezzel összevetjük az orosz haderőt, arra jutunk, hogy az nem tekinthető modernnek. A probléma ezzel Renz szerint az, hogy ez a koncepció mintegy axiómának tekinti a domináns amerikai és nyugati katonai stratégiát. Általánosan elfogadott nézet például, hogy a 21. századi háborúkat a puha fenyegetések és az aszimmetrikus konfliktusok jellemzik, ez azonban ellentmondásos és leegyszerűsítő feltételezés.⁴⁴ Ebben az olvasatban a szakértők zöme Renz szerint félreértette a szergjukovi reformot, és egy kisebb létszámú, professzionális haderő létrehozását várták hosszú távon, miközben ez soha nem volt cél.

Téves azt feltételezni, hogy az orosz katonai gondolkodás elmaradott, és ezért nem következett be a teljes áttérés egy nyugati típusú haderőre. Tény, hogy az orosz hadsereg egyes elemei valóban avított gondolkodásmódot tükröztek, azonban az orosz katonai teoretikusok igenis alaposan figyelemmel követték az elmúlt időszak nyugati katonai intervencióit és a hadviselésben bekövetkezett változásokat. Rácz András megjegyzi, hogy olyan jelentős hadtudósok, mint Mahmut Garejev, írásaikban rendszeresen hivatkoztak nyugati kutatókra, azaz az orosz hadtudomány teljes mértékben tisztában volt a nyugati trendekkel.⁴⁵ Nem arról van szó tehát, hogy az orosz hadtudósok nem értették volna meg a modern hadviselés mibenlétét, hanem arról, hogy helyenként más konklúziókat vontak le, mint nyugati társaik. Ez pedig a hadseregnek a háborúk megváltozott természetéhez történő adaptálásában is visszatükröződött.

A 2008-as reformok ugyan a gyorsreagálási képességek és a nagyobb mozgékonyág fokozását célozták, de soha nem volt olyan szándék, hogy az orosz haderőt nyugati mintájú expedíciós haderővé formálják.⁴⁶ A reformok szintén nem irányultak a sorkötelezettség megszüntetésére, csupán az állandó készenléti állományban lévő és teljes egészében hivatásosokból álló egységek számának növelését célozták.⁴⁷ Ugyanakkor kétségtelen, hogy míg a 2008-as reform bevezette a dandárstruktúrára történő általános áttérést, addig Sojgu alatt számos alakulat esetében a hadosztályszintre történő visszaalakításról döntöttek. Ez azonban minden bizonnyal csak azokra a katonai irányokra fog korlátozódni, ahol Moszkva egy nagyobb és elhúzódó konfliktus lehetőségével számol. Ezen olvasat alapján nem feltétlenül arról van szó, hogy Moszkva biztonságérzékelése megváltozott volna, csupán arról, hogy míg a szergjukovi reform egy általános rendszert vezetett be, addig Sojgu alatt ennek felülvizsgálatát és finomhangolását láthatjuk. Michael Kofman szerint a hadosztályok újraszervezésének az a célja, hogy biztosítsa a dandárok számára a személyzeti és logisztikai bázist ahhoz, hogy taktikai zászlóaljharccsoportokat küldhessenek a frontra. A dandárok önmagukban ugyanis túl kicsik ahhoz, hogy befogadjanak zászlóaljakat más dandároktól, illetve támogassák és vezessék azokat.⁴⁸

Fontos leszögezni: az a tény, hogy az orosz hadsereg elsősorban hagyományos katonai konfliktusok megvívására készül, nem jelenti a szeparatista/terrorista vagy más aszimmetrikus fenyegetés figyelmen kívül hagyását. A hadseregen kívül Oroszországban számos félkatonai szervezet működik különböző kormányzati szervezetek alárendeltségében, melyek alkalmasak alacsony intenzitású műveletek végrehajtására.⁴⁹ Úgy tűnik, hogy az orosz haderő részben a nagyrészt hivatásosokkal feltöltött, állandó harcra készenléti állományban lévő egységekre fog támaszkodni a jövőben, másrészt továbbra is fenntartja és tökéletesíti a mozgósításra épülő sorkatonai rendszert.

Valószínű, hogy a fenti három tényező mindegyike szerepet játszott abban, hogy Szergyukov távozásával az utóbbi időben a hadsereg bizonyos területein visszarendeződés tapasztalható. A moszkvai vezetés nyilatkozatai már 2008 előtt is ellentmondásos képet tükröztek annak biztonsági percepciójáról. Marcel de Haas rámutat, hogy a 2003-as Védelmi Fehér Könyvben, noha elsősorban az aszimmetrikus konfliktusokra fókuszált, továbbra is helyet kaptak a NATO-val kapcsolatos elvárások és félelmek. A szerző idézi Jurij Balujevszkij vezérkari

⁴⁴ Uo., 69. o.

⁴⁵ RÁ CZ András: [Russia's Hybrid War in Ukraine. Breaking the Enemy's Ability to Resist](#) [online]. 2016. 06. 06. Forrás: Fiia.fi [2017. 01. 12.] 35. o.

⁴⁶ RENZ: i. m., 76.

⁴⁷ Uo., 74. o.

⁴⁸ Michael KOFMAN: [New Russian Divisions and other units shifting to Ukraine's borders – second look with updates](#), i. m.

⁴⁹ RENZ: i. m., 76.

Stratégiai Védelmi Kutatóközpont

ELEMZÉSEK 2017/16

főnök 2006. januári újságcikkét is, melyben napjaink jellemző kihívásai mellett, mint amilyen a szervezett bűnözés vagy a terrorizmus, továbbra is említést tesz a katonai szövetségek expanziójáról és a katonai jelenlét megjelenéséről a hagyományosan orosz érdekszférában.⁵⁰

⁵⁰ Marcel DE HAAS: [Russia's Military Reform. Victory after Twenty Years of Failure?](#) [online], 2011. 11. Forrás: [Clingandeal.nl](#) [2016. 10. 17.] 15–16. o.

Az „SVKK Elemzések” 2003 óta a kutatóközpont munkatársainak tematikus szakpolitikai elemzéseit megjelentető időszakos kiadvány, melyben a szerzők független kutatói álláspontjukat közlik.

Az NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont független szakpolitikai kutatóintézet, a kiadványaiban megjelenő elemzések, álláspontok, vélemények nem feltétlenül tükrözik a szerkesztőség vagy a kiadó véleményét. Az elemzésben foglalt információk, adatok, megállapítások tájékoztatás céljából készültek.

Kiadó: NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont

Szerkesztés és tördelés:
Tálas Péter, Bazsó Márton

A kiadó elérhetősége:

1581 Budapest, Pf. 15.

Tel: 00 36 1 432-90-92

E-mail: svkk@uni-nke.hu

2012– : NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4862)

2011–2012: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4854)

2007–2011: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések (ISSN 2063-4854)

2003–2007: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4854)

© Jójárt Krisztián, 2017

© NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, 2017